I. AKMENS AMŽIAUS IR ANKSTYVOJO METALŲ LAIKOTARPIO OBJEKTAI

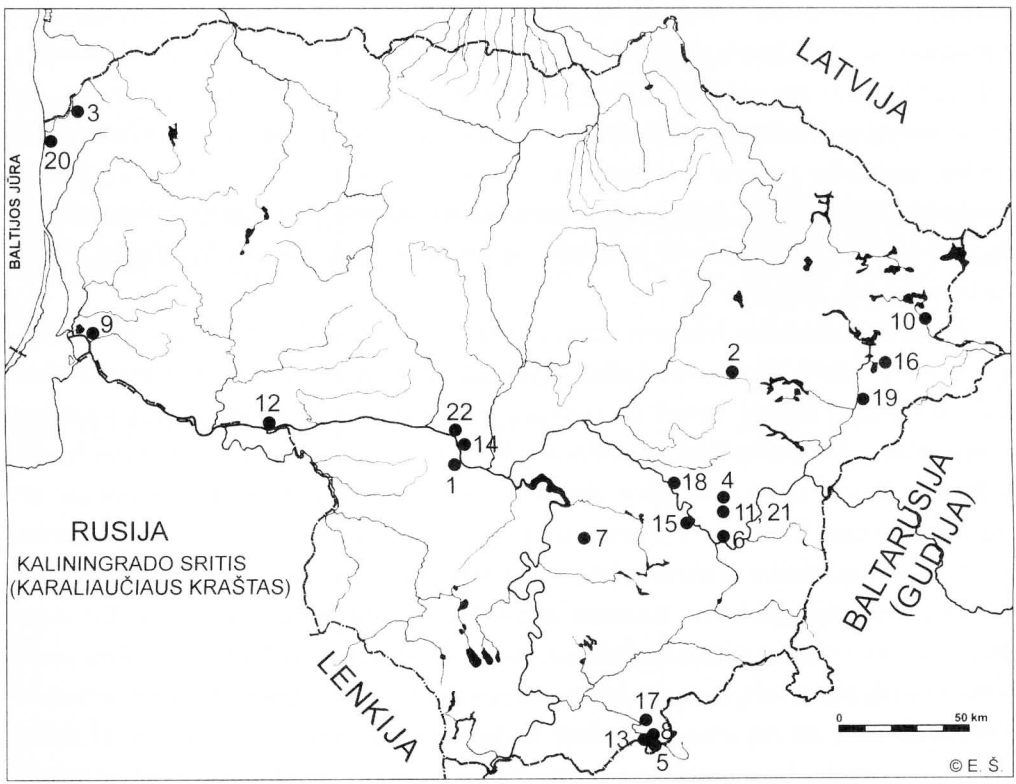

1 pav. Akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio objektai:

Fig. 1. Sites of the Stone Age and Early Metals Period:

1 – Altoniškiai (žr. X) 2 – Baltadvaris (žr. III), 3 – Benaičiai, 4 – Bernotai (žr. II), 5 – Dubičiai–Katra, Dubičiai–Draciliškė ir Dubičiai–Matarai (žr. X), 6 – Gudeliai (žr. III), 7 – Kalviai (žr. X), 8 – Karaviškės, 9 – Lapaliai–Aukštumala, 10 – Mieliatiltis, 11 – Miškiniai (žr. X), 12 – Naudvaris (žr. IV), 13 – Paramėlis, 14 – Paštuva (žr. V), 15 – Pūgainiai (žr. X), 16 – Rekučiai (žr. X), 17 – Rudnia–Titno ežeras (žr. X), 18 – Semeniškiai (žr. II), 19 – Sudota, 20 – Šventoji, 21 – Verbiškės (žr. X), 22 – Vilkija (žr. VII).

MIELIATILČIO GYVENVIETĖS

Džiugas BRAZAITIS

Archeologiniai tyrinėjimai Mieliatilčio kaimo (Ignalinos r.) apylinkėse buvo atliekami prieš dujotiekio Pabradė–Visaginas statybos darbus. Dujotiekio projektavimo metu atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai (žr. *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 251–258) parodė, kad Dysnos upės pakrantėse ties Mieliatilčio kaimu yra nemažai priešistorėje gyvenusių žmonių veiklos pėdsakų (2 pav.). Netoli yra seniai žinomas Janionių pilkapynas (2:4 pav.), žvalgomųjų tyrinėjimų metu surastas Mieliatilčio piliakalnis (2:5 pav.), kelių įvairios chronologijos senovės gyvenviečių liekanos (straipsnyje, skirtame dujotiekio trasos žvalgymams, gyvenvietės pavadintos Janionių kaimo vardu. Šiame straipsnyje jos pavadintos pagal geografiškai artesnį Mieliatilčio kaimą). Archeologiniai kasinėjimai atlikti trijose gyvenvietėse, kurios yra būsimo dujotiekio statybos vietoje arba greta jos.

Mieliatilčio 1-oji gyvenvietė yra dešiniajame Dysnos upės krante, ant terasos, apaugusios brandžiu pušynu, apie 600 m į PR nuo kelio Naujasis Daugėliškis–Rimšė (2:1 pav.). Gyvenvietė buvo aptikta žvalgomųjų tyrinėjimų metu projektuojant dujotiekį. Viename šurfe buvo rasta brūkšniuotosios keramikos, titnago nuoskalų ir perdegusių kauliukų. Po žvalgomųjų tyrinėjimų liko neaiški šio objekto chronologija ir pobūdis, todėl jame buvo nutarta atlikti papildomus archeologinius tyrimus. Atsižvelgiant į tai, kad gyvenvietė buvo atokiau nuo statomo dujotiekio, joje ištirtas tik 16 m^2 plotelis ir trys 1 m^2 šurfai.

Tyrinėtas plotas buvo 4x4 m dydžio ir apėmė šurfą, kuriame anksčiau buvo aptikta radinių. Viršutiniame miškožemio sluoksnyje rasta nemažai keramikos (507 fragmentai): 21 puodų pakraštėlis, 21 dugnelis ir 467 sienelių dalys arba neidentifikuoti keramikos trupiniai. Visa keramika liesinta gana smulkiomis mineralinėmis priemaišomis – trupinta uoliena. Vyrauja keramika vertikaliai brūkšniuotu paviršiumi (71,6%). Dominuoja plonasienė keramika – daugiausia rasta 7 mm storio šukių.

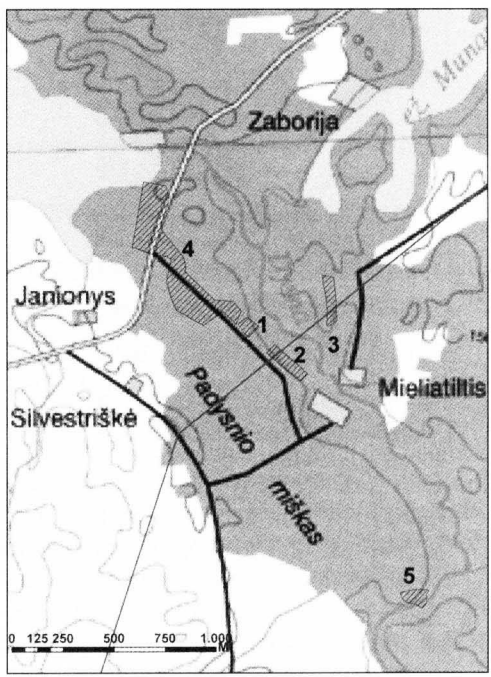

2 pav. Archeologiniai paminklai Dysnos pakrantėse ties Mieliatilčio kaimu: 1 – Mieliatilčio 1-oji gyvenvietė, 2 – Mieliatilčio 2-oji gyvenvietė, 3 – Mieliatilčio 3-ioji gyvenvietė, 4 – Janionių pilkapynas, 5 – Mieliatilčio piliakalnis.

Fig. 2. Archaeological sites on the banks of the Dysna near Mieliatiltis Village: 1 – the Mieliatiltis 1st settlement; 2 – the Mieliatiltis 2nd settlement, 3 – the Mieliatiltis 3rd settlement, 4 – the Janionys barrow cemetery, 5 – the Mieliatiltis hill-fort.

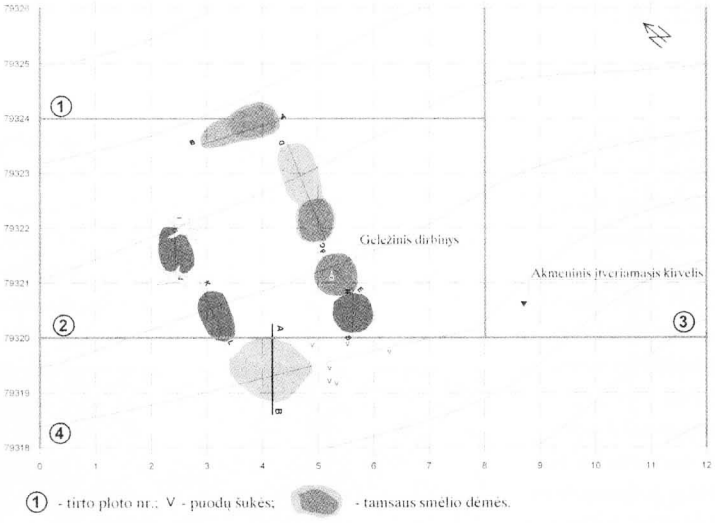

3 pav. Suvestinis Mieliatilčio 2-osios gyvenvietės tyrinėtų plotų 1–4 planas su pastato kontūru. *Dž. Brazaičio brėž.*

Fig. 3. Integrated layout of the investigated sections 1–4 at the Mieliatiltis 2nd settlement with the building contour.

Tiksliau rekonstruoti keramikos indų pavidalą sunku, nes šukės labai smulkios. Pagal išlikusius puodų pakraštėlius nustatyta, kad tai buvo vadinamieji briauniniai puodai. Visų rastų pakraštėlių išorinė pusė lygi, paviršiaus brūkšniuotumas buvo tik žemiau indų briaunos. Rasta ir vieno nedidelio plonasienio puodelio visu lygiu paviršiumi šukių. Visos atrastos šukės galėjo priklausyti tik keturiems ar penkiems indams. Bendras rastos keramikos svoris yra 854 g, vienas indas turėjo sverti ne mažiau kaip 1 kg.

Analizuojant keramikos paplitimą tyrinėtame plote, atskirų lizdų neišryškėjo. Didesnė sankaupa susidarė tik perkasos V pakraštyje, kur rastas sutrupėjęs puodo dugnas. Tai, kad šukės buvo smulkios ir beveik visos rastos miškožemyje, rodytų, kad keramika buvo susmulkinta ariant. Arimas nebuvo intensyvus, nes keramika nesunyko, kaip tai atsitiko greta esančioje Mieliatilčio 2-ojoje gyvenvietėje.

Be keramikos, šiam apgyvendinimo laikotarpiui reikėtų skirti molinio verpstuko fragmentą su kiaurymės pėdsaku. Verpstuko paviršius erodavęs, o forma neaiški. Tam pačiam laikotarpiui tikriausiai priklauso ir aptrupėjęs smiltainio gabalas, kurio paviršiuje išlikusios gludinimo žymės. Smiltainio galąstuvai ypač plačiai naudoti vėlyvajame neolite bei bronzos amžiaus pradžioje glūdintiems titnago dirbiniams gaminti. Gali būti, kad jie naudoti ir ankstyvajame metalų laikotarpyje, kuriame daug gaminta akmeninių kirvelių.

Pagal šurfavimo duomenis šio laikotarpio kultūrinis sluoksnis apima palyginti nedidelę teritoriją. Nedaug keramikos indų rodytų, kad šioje vietoje buvusi atskira sodyba. Panašios sodybos pėdsakai rasti ir greta esančioje Mieliatilčio 2-ojoje gyvenvietėje. Pagal keramiką gyvenvietę reikėtų skirti Brūkšniuotosios keramikos kultūrai, kurios chronologija labai plati – apima visą I tūkst. pr. Kr. ir pirmuosius amžius po Kr. Tiksliau datuoti sunku, nes šios kultūros keramikos raida mažai tyrinėta, o kitos datavimui tinkamos medžiagos nerasta.

Miškožemyje ir viršutiniame smėlio sluoksnio horizonte rasta titnagų, tarp kurių buvo mikrolitinis ašmenėlis smailintu galu, būdingas ankstyvojo mezolito laikotarpiui. Tokius dirbinius akmens amžiaus tyrinėtojai vadina ankstyvaisiais ašmenėliais, vėlyvojo

Graveto mikrolitais arba Stavinogos tipo mikrolitais. Jie būna įvairiai pasmailintais galais, jų šonai užbukinti statmenu, neretai priešpriešiniu retušu. Rytų Lietuvoje jie sutinkami kompleksuose su Pulli tipo antgaliais (Jaros 1-ojoje, Šaltaliūnės gyvenvietėse), kuriuos kai kurie archeologai skiria Kundos kultūrai. Tyrinėtame plote taip pat rastas skaldytinis, retušuota nuoskala ir šiek tiek titnago skaldos. Titnago nuoskalų rasta ir šurfuose į P nuo tyrinėto ploto. Iš viso rasta 16 titnago radinių, visi jie galėjo priklausyti tam pačiam ankstyvojo mezolito (VIII tūkst. pr. Kr.) laikotarpiui.

Tyrimų metu buvo numatyta patikrinti dujotiekio trasos vietą ir dešiniajame Dysnos krante. Nors anksčiau atliktų žvalgomųjų tyrimų metu kultūrinio sluoksnio pėdsakų neaptikta, buvo nuspręsta iškasti keletą didesnių plotų. Jau pirmuosiuose dviejuose plotuose buvo rasti nedidelio pastato pėdsakai ir brūkšniuotosios keramikos. Paaiškėjus, kad trasos vietoje yra Brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvenvietė, nuspręsta archeologiškai ištirti šią dujotiekio trasos dalį. Paminklas pavadintas Mieliatilčio 2-aja gyvenviete (2:2 pav.).

Mieliatilčio 2-ojoje gyvenvietėje ištirtas 442 m^2 plotas. Šioje vietoje Dysnos pakrantė apsodinta pušimis. Tikriausiai gyvenvietės teritorijoje anksčiau buvo ariamas laukas, nes viršutiniame miškožemio sluoksnyje jokių archeologinių radinių neaptikta. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų rasta tik smėlio sluoksnyje, daugiausia duobėse ir stulpavietėse. Netoli terasos pakraščio rasta tamsių dėmių, sudarančių stačiakampį kontūrą (žr. I pav., p. 322). Padarius dėmių pjūvius paaiškėjo, kad kontūrą sudarė 6 iki 0,6 m skersmens ir iki 0,7 m gylio duobės. Atrodo, kad šioje vietoje yra stovėjęs maždaug 5 m ilgio ir 3 m pločio pastatas, orientuotas Š–P kryptimi (3 pav.). Duobės užpildytos tamsiu smėliu, kuriame buvo nemažai anglių. Iš duobių paimta anglies pavyzdžių radiokarboniniam datavimui.

4 pav. Brūkšniuotosios keramikos kultūros puodas iš Mieliatilčio 2-osios gyvenvietės pastato. *Dž. Brazaičio nuotr.*

Fig. 4. The Brushed Pottery Culture pot from the building of the Mieliatiltis 2nd settlement.

Pastato asloje ir ypač jį rėminusiose duobėse rasta nemažai puodų šukių. Ypač jų buvo gausu dviejose duobėse, sudariusiose pastato kontūro V kraštinę. Įdomu tai, kad visos šukės priklausė vienam puodui, kurį pavyko dalinai rekonstruoti (4 pav.). Puodas buvo apie 17 cm aukščio, angos skersmuo – 16 cm, dugno – 11 cm. Sienelių storis įvairavo nuo 6 iki 9 mm. Puodo kaklelis užlenktas į vidų, tuo pačiu suformuojant neryškią briauną, kaklelio aukštis – 3,5 cm. Puodo pakraštėlis užapvalintas. Išorinė pusė vertikaliai brūkšniuota, kaklelis – lygiu paviršiumi. Vidinėje pusėje kai kur yra sporadiškas vertikalus technologinis brūkšniavimas. Gana aiškiai matoma ir šio

puodo lipdymo technologija. Prie puodo dugno buvo prilipdyta 8–9 mm storio ir 55 mm pločio juosta. Virš jos grioveliu prilipdyta 7–8 mm storio ir 55 mm pločio juosta. Trečioji 6–7 mm storio ir 60 mm pločio juosta su suformuotu kaklu buvo prijungta užlipdant suplonintus juostų kraštus vieną ant kito. Vėliau paviršius buvo subrūkšniuotas paslepiant juostų sulipdymo siūles. Taigi puodai buvo lipdyti iš įvairaus storio molio juostų naudojant keletą juostų jungimo būdų.

Pastato aplinkoje rasta šukių, priklausiusių mažiausiai dar dviems puodams. Vienoje iš pastato duobių rastas geležinis dirbinėlis, primenantis diržo sagties liežuvėlį. Netoli pastato smėlio sluoksnyje rastas akmenis įtveriamasis kirvelis.

Maždaug 13 m į PV nuo pastato, aukščiausioje terasos vietoje rasta stulpaviečių ir tamsių dėmių, kurios galėjo būti židinių dugnai. Vienoje iš stulpaviečių rasta brūkšniuotosios keramikos puodo šukė. Atrodo, kad toje vietoje yra stovėjęs kitas pastatas, tačiau dėl intensyvaus arimo ir jo sukeltos erozijos pastato pėdsakai beveik sunyko. Sprendžiant pagal nedidelį radinių kiekį, Mieliatilčio 2-ojoje gyvenvietėje buvo įsikūrusi atskira Brūkšniuotosios keramikos kultūros sodyba, kurioje buvo keletas pastatų. Mieliatilčio 1-osios ir 2-osios gyvenviečių keramika labai panaši, todėl visai tikėtina, kad Dysnos upės pakrantėse įsikūrusios sodybos gyvavo kartu.

Kairiajame Dysnos upės krante esančiame apie 200 m ilgio ir 60 m pločio terasos kyšulyje žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu rasta mezolito laikotarpiui būdingų titnagų, todėl spėta, kad čia buvusi mezolitinė stovyklavietė. Ši vieta pavadinta Mieliatilčio 3-iąja gyvenviete (2:3 pav.). Dujotiekio trasa buvo suprojektuota maždaug už 60 m nuo terasos kyšulio galo, todėl būsimo dujotiekio vietoje buvo atliekami archeologiniai tyrinėjimai.

Archeologinių tyrimų metu ištirtas 731 m^2 plotas – visa dujotiekio trasos atkarpa, kertanti terasos kyšulį. Žmogaus veiklos pėdsakų ištirtame plote rasta labai mažai. Tik aukščiausioje terasos vietoje rasta laužavietė, kurioje buvo nuo karščio suskilusių akmenų, netoliese rasta perdegusi titnago nuoskala su ryškiomis naudojimo darbui žymėmis. Du 1 m^2 dydžio šurfai buvo iškasti ir kyšulio gale, tačiau juose nieko nerasta. Panašu, kad šioje vietoje stovyklaudami mezolito žmonės neužsiėmė titnago apdirbimu, todėl išliko tik labai menki stovyklavimo pėdsakai.

Archeologinio paveldo paieškos ir gelbėjimo darbai dujotiekio Pabradė–Visaginas trasoje sudarė galimybę archeologiškai patyrinėti objektus, kurie dėl savo sąlyginio menkumo ir prasto išlikimo laipsnio retai patraukia archeologų dėmesį. Tyrimų metu gauti įdomūs ir moksliniu požiūriu vertingi rezultatai regiono priešistorę praturtino naujais bruožais.

MIELIATILTIS SETTLEMENTS

Preparing to the Pabradė–Visaginas gas pipeline construction works 3 archaeological settlements located near the Mieliatiltis Village (Ignalina district) were investigated. In the 1st settlement flint-stone finds typical to the Early Mesolithic period (the 8th millennium B.C.) were discovered. Besides that there was a lot of potshards attributable to the Brushed Pottery Culture (the 1st millennium A.D.). In the 2nd settlement a building location was discovered. In the postholes a vessel attributable to the Brushed Pottery Culture, a stone axe and an iron item fragment were found. In the 3rd settlement the Mesolithic camp traces were discovered. Excavations of these relatively modest and poorly-preserved archaeological sites located on the banks of the Dysna River provided important information for the research of the prehistoric period of the district.

I pav. Tyrimų metu Mieliatilčio 2-ojoje gyvenvietėje atidengtas pastato kontūras. *Dž. Brazaičio nuotr.*

Fig. I. Contour of the building in the Mieliatiltis 2nd settlement during excavation.